

ТЕНДЕНЦІЇ ВРАХУВАННЯ СУДАМИ УКРАЇНИ СПОСОБУ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЯК ОЗНАКИ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ

ДУБНО Тетяна Вікторівна - аспірант кафедри кримінального права та кримінології факультету з підготовки фахівців для підрозділів слідства Львівського державного університету внутрішніх справ

В статті розглянуто судову практику урахування способу вчинення злочину як ознаки складу злочину при призначенні покарання в судах першої інстанції, розташованих на території України за 2010-2015 роки. Визначено недоліки та суперечності в проаналізованій практиці кримінального судопроцесу та запропоновано шляхи їх удосконалення.

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності з випробуванням, медіана покарання, індивідуалізація покарання, покарання, розмір покарання, санкція статті, спосіб вчинення злочину.

Відповідно до положень статті 65 Кримінального кодексу України (далі – КК України) суди зобов'язані призначати покарання у межах, установлених у санкції статті за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК України, відповідно до положень Загальної частини цього Кодексу, із врахуванням ступеню тяжкості вчиненого злочину, особи винного та обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання. Однак у судовій практиці не завжди спостерігаємо конкретизацію вищенаведених аспектів, які повинні сприяти індивідуалізації покарання, натомість дослівне дублювання ст. 65 КК України у мотивувальній частині вироку. Крім того, у зв'язку з необмеженістю суддівського розсуду, непоодинокими є випадки різної оцінки одних і тих самих ознак складу злочину, що призводить до винесення несправедливих рішень.

Наукові дослідження О.О. Дудорова, В.І. Гютюгіна, М.М. Становського, М.І. Хавронюка, А.М. Яценка, присвячені індивідуалізації покарання певною мірою висвітлювали окремі аспекти вищевикладеної проблеми, однак вплив способу вчинення злочину на індивідуалізацію покарання відображений у наукових працях частково.

Зважаючи на вищевикладене, **метою** статті є аналіз судової практики врахування способу вчинення злочину як ознаки складу злочину при індивідуалізації покарання.

Беручи за основу дані бази Єдиного реєстру судових рішень, ми проаналізували 350 обвинувальних вироків судів першої інстанції, постановлених у різних регіонах України протягом 2010-2015 років. Об'єктом аналізу стали наступні способи вчинення злочину – загальнонебезпечний, застосування зброї, зловживання довірою, обман, погроза вбивством і насильством та особлива жорстокість. Із загальної кількості судових рішень для кожного способу вчинення злочину здійснена добірка з п'ятдесяти вироків суду.

Найвищу суспільну небезпеку становлять злочини, вчинені загальнонебезпечним способом або з особливою жорстокістю, тому насамперед були проаналізовані обвинувальні вирок суду, постановлені у провадженнях про злочини, вчинені загальнонебезпечним способом, що передбачені ч. 2 ст. 194 КК України (справи № 277/736/15-к, № 378/200/15-к, № 755/20439/13-к, № 1-10/2011, № 102/25/13-к, № 219/377/15-к, № 584/184/

15-к, № 308/16655/13-к, №384/214/14-к, № 642/7123/13-к, №613/217/13-к, № 1-530/11, № 465/2714/14-к, № 686/4267/15-к, № 529/443/15-к, № 740/2469/14, № 594/750/14-к, № 389/4113/13-к, № 624/1229/13-к, № 1-1691/11, № 1/465/46/13, №1/2113/60/2012, №286/5437/14-к № 1-143/2010, № 199/8872/14-к, № 522/27251/13-к, № 520/14944/13-к, № 332/6219/13-к, № 2306/4030/12, № 2610/16734/2012, № 296/8458/13-к, № 587/176/13-к, №717/2453/13-к, № 1/325/42/2013, № 236/1739/13-к, № 628/3945/13-к, № 248/8831/13-к, № 247/1034/13-к, № 440/955/13-к), ч. 4 ст. 240 КК України (справа № 407/4326/13-к), ч. 3 ст. 292 КК України (справи № 1-209/11, № 1603/2066/2012, № 1603/1127/2012, № 1-45/11,) та вироки у провадженнях про вбивства, вчинені з особливою жорстокістю за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК України (справи № 672/755/15-к, № 461/7305/14-к, № 359/4895/15-к, №751/5063/15-к, № 596/340/15-к, № 207/847/15-к, № 668/13517/14-к, № 161/20481/14-к, № 682/856/15-к, № 278/335/14-к, № 572/744/15-к, № 480/2994/14-к, № 273/299/15-к, № 509/4922/14-к, № 567/1424/14-к, № 404/5556/14-к, № 511/1272/13-к, № 397/1383/13-к, № 629/1688/14-к, № 279/3248/14-к, № 1-кп/489/539/14, № 397/1383/13-к, № 321/1536/14-к, № 1/0310/54/11, № 1-28/11, № 2207/2598/2012, № 1/1416/259/2012, № 676/7345/14-к, № 0308/5438/12, № 488/4453/13-к, № 470/1049/14-к, № 219/4130/2014-к, № 591/3517/13-к, № 756/14973/13-к, № 156/375/14-к, № 1-кп/593/5/2014, № 565/764/13-к, № 404/10816/13-к, № 668/2828/14-к, № 144/164/14-к, № 266/584/13-к, № 490/13495/13-к, № 313/1941/13-к, № 614/91/14-к, №459/3366/13-к, №630/1088/13-к, № 2604/124/2012, № 1-197/11).

У результаті аналізу виявлено, що, призначаючи покарання підсудному, суди не завжди зважають на вказані способи вчинення злочину. Так, у досліджених вироках суду загальнонебезпечний спосіб вчинення злочину був врахований при призначенні

покарання лише у чотирьох випадках, натомість особлива жорстокість – у чотирнадцяти. Обставини справи чи ступінь суспільної небезпеки злочину було враховано по вісімнадцять разів у справах за кожною ознакою, проте при призначенні покарання у двадцяти восьми випадках вчинення злочину загальнонебезпечним способом і у вісімнадцяти випадках вчинення злочину з особливою жорстокістю суди не вказували на жодну із вищеперерахованих обставин.

Така неоднозначність судової практики свідчить про те, що вимоги постанови Пленуму ВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання»[1, с. 124-135] щодо врахування обставин вчинення конкретного злочину переважно знаходить своє вираження в узагальнених формулюваннях (які аж ніяк не сприяють індивідуалізації покарання), або ж і взагалі не згадані у вироку.

Загально визнано, що санкція статті Особливої частини КК України відображає обсяг суспільної небезпеки вчиненого та реалізується у виді та розмірі покарання, передбаченого за окремий злочин.

За вчинення вбивства з особливою жорстокістю п.4 ч.2 ст. 115 КК України передбачає лише один вид покарання – позбавлення волі у розмірі від десяти років до максимального терміну (довічно). Оскільки визначити медіану санкції вказаної норми кримінального закону важко, то будемо вважати нею п'ятнадцять років позбавлення волі. Беручи за основу вказане середнє значення санкції, ми визначили таке співвідношення: підсудним, які вчинили злочин з особливою жорстокістю, у семи вироках призначили максимальне покарання, у двох вироках – мінімальне; суди у дванадцяти вироках вбачають справедливим покарання у розмірі медіани санкції, у двадцяти дев'яти вироках – у розмірі, нижчому медіани санкції.

Натомість у справах про злочини, вчинені загальнонебезпечним способом призначене покарання було нижче медіани санкції у шістнадцяти випадках, вище медіани – у семи рішеннях; покарання відповідало максимуму, передбаченому санкцією в одному випадку, а у чотирьох – відповідало мінімуму. Крім того, дев'ять разів суди доходили

до висновку про можливість застосування ст. 69 КК України, а у тринадцяти випадках засуджені були звільнені від відбування покарання з випробуванням.

Суб'єкти вчинення насильницьких злочинів доволі часто вдаються до висловлення погрози застосування насильства або ж погрози вбивством. Однак суди нечасто враховують вказані способи вчинення злочину, призначаючи покарання, оскільки переважно вказують на цю ознаку при кваліфікації дій підсудного. Так, у вироків, які постановлені у провадженнях про злочини, вчинені з погрозою застосування насильства, спосіб вчинення злочину був врахований при призначенні покарання шість разів, натомість у провадженнях про злочини, вчинені з погрозою вбивством, – лише три рази. При цьому суди вважають за доцільне мотивувати вид і розмір покарання обставинами справи чи ступенем суспільної небезпеки злочину у двадцяти шести рішеннях, де кваліфікуючою ознакою злочину виступає погроза застосування насильства та в тридцяти двох рішеннях, де такою ознакою є погроза вбивством. Невваженим видається підхід тих судів, які, призначаючи покарання, не враховують жодну з вищеперерахованих обставин – вісімнадцять та п'ятнадцять рішень, постановлених у провадженнях про злочини, вчинені з погрозою застосування насильства та погрозою вбивством відповідно.

Проаналізувавши обвинувальні вироків за ч.1 ст. 189 КК України (справи №725/3286/15-к, 725/3286/15-к, № 1/760/137/13, № 307/4023/14-к,), ч. 2 ст. 189 КК України (справи № 1-кп/485/3/15, № 161/12202/15-к, № 644/6530/15-к, № 643/9114/15-к, № 320/697/14-к, № 644/8292/14-к, № 332/731/15-к, № 686/16575/14-к, № 159/1805/15-к, № 757/11925/14-к, № 201/4781/14-к, № 361/11684/13-к, № 212/1-881/12, № 2218/14640/2012, № 1-553/10, №552/7776/14-к, № 405/9305/14-к, №618/960/14-к, № 591/5257/13-к, 722/772/14-к, № 686/16575/14-к, № 670/1236/13-к, № 415/2194/14-к, 165/1967/13-к, № 686/13585/14-к, № 320/2183/15-к), ч.3 ст. 189 КК України (справи № 727/4673/14-к,

№ 2/257/240/13, № 208/8248/13-к), ч. 2 ст. 162 КК України (справи № 310/10665/13-к, № 387/1011/13-к, № 310/5548/13-к, № 475/61/14-к, № 391/1164/13-к, № 1-203/11, 728/1787/14, №754/9601/14-к, № 549/105/15-к, № 148/163/14-к, № 475/61/14-к, № 391/1164/13-к, № 310/10665/13-к, № 387/1011/13-к, № 10/5548/13-к, 198/109/13-к, № 1105/1604/12,) виявлено, що погроза застосування насильства впливає на визначення виду та розміру покарання наступним чином: покарання у виді позбавлення волі на певний строк призначене у розміри медіани санкції у п'яти випадках, нижче медіани – у десяти рішеннях; у двох випадках покарання відповідало мінімальному розміру, передбаченому санкцією статті та лише в одному рішенні призначене покарання не було пов'язане з позбавленням волі. Покарання вище медіани санкції застосоване судом у виключному випадку – при вчиненні ряду злочинів групою осіб[2]. У більш ніж половині (у двадцяти восьми) досліджених вироків суди вважали за можливе застосувати до засудженого положення ст. 75 КК України, а у трьох випадках – положення ст. 69 КК України.

В цілому вищенаведена практика судочинства можливо пояснити меншою суспільною небезпекою погрози застосування насильства порівняно з власне насильством. Проте деякі науковці, зокрема Р.Д. Шарпов, пропонують розмістити вищевказані кваліфікуючі ознаки у різних частинах відповідних статей та збільшити розмір санкції у тій із них, що передбачає застосування фізичного насильства[3, с. 138]. Вважаємо останню пропозицію недоцільною, адже вищенаведений аналіз судових справ свідчить про розмежування ступеню суспільної небезпеки насильства та погрози його застосування. В останній категорії справ спостерігаємо, що призначене покарання ближче до мінімального та у більшості випадків засуджені підлягали звільненню від відбування покарання з випробуванням.

Погроза вбивством також становить порівняно невисокий ступінь суспільної небезпеки, тому в досліджених вироків за ч.2 ст. 189 КК України (справи № 1-215/11, № 1-97/11, №1-340/11, № 1-101/11, № 1/0301/14/2012,

№ 1-264/11, № /0301/1605/2012, № 901/638/12, № 1-155/11, № 1308/2357/2012, № 2403/2242/12, № 1313/3859/2012, № 1-422/11, № 459/98/13-к, № 407/4240/13-к, № 1915/10732/2012, № 407/626/13-к), ч. 3 ст. 189 КК України (справи № 1-293-12, № 1-185/11, № 1-794/11, № 1621/826/12), ч. 4 ст. 189 КК України (справи № 1-142/11, № 1-236/11), ч. 1 ст. 345 КК України (справи № 2108/1-51/2011, № 1817/4313/12, № 1-17/12, № 444/1669/13-к, № 495/780/14-к, № 589/417/14-к, № 635/1128/14-к, № 166/549/14-к, № 1-119/2011, № 1-119/11, № 1-119/11, № 301/3146/14-к, № 439/2126/14-к, № 158/539/15-к), ч. 2 ст. 345 КК України (справи № 648/3037/13-к, № 276/624/14-к) та ч. 1 ст. 377 КК України (справи № 121/3247/13-к, № 760/1290/14-к, № 1120/1562/12, № 1-кп/760/923/14, № 1306/8262/2012, № 239/617/13-к) суди визначили такий вид і розмір покарань: у двох випадках покарання відповідає медіані санкції, у чотирнадцяти – нижче медіани, у чотирьох – вище медіани; лише один випадок, коли було призначено покарання мінімального розміру, передбаченого санкцією статті та у п'яти рішеннях призначене покарання не було пов'язане з позбавленням волі. Цілком справедливим вважаємо звільнення від відбування покарання з випробуванням у двадцяти випадках та у чотирьох випадках – призначення покарання у розмірі нижчому від найнижчої межі.

Дуже часто під час вчинення насильницьких злочинів винний вдається до застосування зброї. У проаналізованих рішеннях (ч. 2 ст. 146 КК України – справи № 606/1469/15-к, № 201/12723/13-к, № 666/6543/13-к, № 509/337/14-к, № 1-97/12, ч. 3 ст. 146 – справа № 1-297/11, ч. 4 ст. 296 – справи № 405/4901/14-к, № 588/1170/15-к, № 571/289/15-к, № 752/7240/14-к, № 759/18485/14-к, № 645/4773/15-к, № 333/6866/14-к, № 400/161/15-к, № 754/19806/14-к, № 759/9075/14-к, № 629/1549/13-к, № 405/3108/14-к, № 334/5050/14-к, № 646/14825/14-к, № 677/1883/14-к, № 0614/2452/2012, № 379/1542/13-к, № 321/890/14-к, № 1-кп/463/194/14, № 480/643/14-к, № 214/3351/14-к, № 534/181/14-

к, № 161/3455/14-к, № 357/6470/13-к, № 363/65/14-к, № 617/1955/13-к, № 0616/5556/12, № 760/26317/13-к, № 629/2301/13-к, № 201/7362/13-к, № 570/4935/13-к, № 761/25390/13-к, № 374/391/13-к, № 333/4324/13-к, № 430/1516/13-к, № 118/914/13-к, № 535/33/13-к, № 762/1772/13-к, № 336/3682/13-к, № 0308/11886/12, № 1-123/11, № 118/7796/12) суд врахував даний спосіб вчинення злочину при призначенні покарання у трьох випадках, у тридцяти двох випадках враховані ступінь суспільної небезпеки та обставини вчиненого злочину, а у п'ятнадцяти рішеннях відсутня вказівка на будь-яку із зазначених обставин.

Розмір призначеного покарання у даній категорії справ відповідав медіані санкції у чотирьох випадках, у дев'ятнадцяти був нижчим медіани, у двох – вищим медіани, а в одному – нижчим від найнижчої межі, передбаченої санкцією. Однак звільнення від відбування покарання з випробуванням у двадцяти чотирьох випадках застосування зброї вважаємо не виправданим, оскільки даний спосіб завжди істотно підвищує суспільну небезпеку злочину.

Під час шахрайського заволодіння майном (ст. 190 КК України) винний може використовувати вибірково або ж одночасно два способи вчинення злочину – обман (ч. 1 ст. 190 КК України – справи № 295/2277/15-к, № 500/4662/15-к, № 1-78/2010, № 202/5427/15-к, № 646/8191/15-к, № 352/445/15-к, № 640/7945/15-к, № 456/506/15-к, № 492/1348/14-к, № 727/5592/14-к, № 225/1746/13-к, № 107/10361/13-к, № 199/11872/13-к; ч. 2 ст. 190 КК України – справи № 212/4472/14-к, № 322/729/15, № 643/8884/15-к, № 585/2287/15-к, № 1-410/10, № 158/373/15-к, № 442/2543/15-к, № 668/15936/14-к, № 755/5001/15-к, № 591/202/15-к, № 127/18601/14-к, № 342/438/14-к, № 202/7258/14-к, № 645/9403/13-к, № 333/5928/14-к, 1-кп/463/46/14, № 456/592/14-к, № 639/6329/13-к, № 456/4306/13-к, № 554/3193/14-к, № 725/6542/13-к, № 266/2026/13-к, № 759/17334/13-к; ч. 3 ст. 190 КК України – справи № 686/26351/14-к, № 643/10258/14-к, № 405/2631/13-к,

№552/5402/13-к; ч. 4 ст. 190 КК України – справи № 1-97/2010, № 638/3123/13-к, № 263/11854/13-к, № 757/8344/13-к, № 199/433/13-к, № 1/463/41/13) та зловживання довірою (ч. 1 ст. 190 КК України – справи № 524/2631/15-к, 341/857/15-к, № 535/448/15-к, № 296/1157/15-к, № 444/1217/15-к, № 569/7815/15-к, №444/677/15-к, №444/469/15-к, 205/10221/14-к, № 612/228/14-к, № 646/8195/15-к, № 404/8372/14-к, № 274/4385/14-к, № 638/166623/14-к, № 592/4595/14-к, № 462/5341/14-к, № 761/18816/14-к, № 194/1203/14-к; ч. 2 ст. 190 КК України – справи № 295/5057/15-к, № 234/9588/15-к, № 296/4901/15-к, № 127/7035/15-к, № 296/772/15-к, № 456/1566/15-к, № 1-кп/485/60/15, № 565/1796/14-к, № 266/5059/13-к, № 727/10300/14-к, № 226/3065/14-к, № 638/10156/13-к, № 404/9360/14-к, № 342/1399/14-к, № 757/29237/14-к, № 297/2439/14-к, № 127/5709/14-к, № 698/568/13-к, № 404/5170/13-к, № 569/15082/14-к, № 264/7480/14-к, № 700/118/14-к, № 683/1812/14-к; ч. 3 ст. 190 КК України – № 750/5017/15-к, № 1-/760/28/15, № 638/10156/13-к, № 308/13534/14-к, № 464/4168/14-к, ч. 4 ст. 190 КК України № 672/277/14-к, № 127/2385/13-к, № 554/5502/13-к, № 752/17601/13-к). Досліджуючи вказані вироки, спостерігаємо, що суди визнають за очевидні способи вчинення шахрайства, тому часто навіть не згадують про вказану ознаку призначаючи покарання (20 рішень за ознакою обману та 21 рішення за ознакою зловживання довірою) або ж обмежуються вказівкою на ступінь суспільної небезпеки та обставини вчиненого злочину, оскільки обґрунтування кваліфікації останнього вже міститься в рішенні (26 рішень за ознакою обману та 20 рішень за ознакою зловживання довірою). Проте деякі суди все ж вважають за доцільне наголосити на способі вчинення шахрайства (4 рішення за ознакою обману та 9 рішень за ознакою зловживання довірою).

Індивідуалізація покарання за злочини, вчинені шляхом обману чи зловживання довірою, знаходить своє відображення у виді та розмірі призначеного покарання.

У вироках, що постановлені у провадженнях про злочини, вчинені способом обману, визначено такий розмір покарання у виді позбавлення волі: медіана – два рішення, нижче медіани – дванадцять рішень, вище медіани та у розмірі верхньої межі санкції – по одному рішенню. До того ж у вісімнадцяти випадках суд прийшов до висновку про застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а у шістнадцяти – про звільнення від відбування призначеного покарання з випробуванням.

Суди визначали наступні розміри покарання за злочини, вчинені шляхом зловживання довірою: у двох випадках покарання відповідало медіані, у шести було нижче, а у двох – вище медіани; у трьох рішеннях покарання дорівнювало розміру верхньої межі санкції, а в одному – розміру нижньої межі санкції. Крім того, покарання підсудного не було пов'язане із позбавленням волі у двадцяти одному випадку, у тринадцяти випадках до винних застосовувалися положення ст. 75 КК України, а в одному випадку – положення ст. 69 кримінального закону.

Як випливає з вищевикладеного, суди у значній кількості випадків (29 %) вважають, що виправлення підсудних можливе без ізоляції від суспільства, що, на наш погляд, не завжди виправдано. Видається, що така практика може призвести до винайдення більш витончених схем шахрайського заволодіння майном та повторного вчинення аналогічних злочинів. Невиправданим також є те, що часто суди у мотивувальній частині вироку вказують одночасно на два способи вчинення злочину, дублюючи диспозицію ч.1 ст. 190 КК України, хоча фактично винний вчинив злочин одним із вказаних способів.

На основі вищевикладеного доцільно виокремити наступні недосконалі моменти практики кримінального судочинства у справах про злочини, ознаками яких виступають способи вчинення злочину:

1. Невиваженою видається судова практика звільнення від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України у справах про злочини, ознаками яких виступають способи вчинення злочину, що становлять підвищену суспіль-

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто судову практику врахування способу вчинення злочину як ознаки складу злочину при призначенні покарання в судах першої інстанції, розташованих на території України за 2010–2015 роки. Визначено недоліки та суперечності у проаналізованій практиці кримінального судочинства та запропоновано шляхи її удосконалення.

SUMMARY

In the article judicial practice of consideration of *modus operandi* as *corpus delicti* sign is considered at purpose of punishment in the courts of the first instance located on the territory of Ukraine for 2010-2015. Identified gaps and contradictions in the practice of criminal proceedings and ways of its improvement are offered.

ну небезпеку (загальнебезпечний, застосування зброї та особлива жорстокість). На наш погляд, при цьому судді вдаються до «абстрактно сформульованих підстав звільнення від кримінальної відповідальності»[4, с. 300]. Так, застосування до засудженого положення ст. 75 КК України у переважній більшості всіх проаналізованих вироків суди мотивують обставинами, які пом'якшують покарання та виходячи із тяжкості злочину з посиланням лише на ст. 12 КК України. Однак тяжкість вчиненого злочину повинна бути конкретизована з урахуванням значущості об'єкта і предмета посягання, характеру діяння, обстановки, способу, місця і часу його вчинення, відсутності тяжких наслідків, а також чи був злочин закінченим або незакінченим, чи вчинений він у співучасті або однією особою[5].

2. Вважаємо рішення судів про звільнення від відбування покарання з випробуванням та призначення покарання нижчого від найнижчої межі неточним у тих випадках, коли у вирокі наявні обставини, що обтяжують покарання, винні не сприяли розкриттю злочину, не примирилися добровільно з потерпілими та не відшкодували завдану шкоду.

3. Видається, що призначення покарання нижчого від найнижчої межі та звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути застосовані у виняткових випадках – наприклад, вчинення

злочину неповнолітнім вперше, відсутність обставин, що обтяжують покарання та претензій з боку потерпілого, відшкодування завданої злочинцем шкоди тощо.

Література:

1. Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (кримінальне право України) : 1973-2014 рр. : станом на 20.10.2014 р. / [упорядники: Ю.С. Кононенко, О.М. Сокурєнко]. – Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2014. – 306 с.
2. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська у справі № 201/4781/14-к від 1 липня 2014 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39530357>
3. Шарапов Р. Д. Преступное насилие / Р.Д. Шарапов. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 496 с.
4. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В.О. Навроцький. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.
5. Узагальнення практики застосування звільнення від кримінальної відповідальності та кримінального покарання у 2011 – 2012 роках Жмеринським міськрайонним судом Вінницької області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gmm.vn.court.gov.ua/sud0205/analiz/30090>